

.....

Intergenerationelle brud i alderdommen

Andreas Nikolajsen

Baggrund

Relationen mellem forældre og børn spiller en betydningsfuld rolle for de fleste mennesker (Albert & Ferring, 2013), og det er en af de længst varende relationer, mange mennesker har (Agllias, 2015; Cooney, 1997). Når barnet bliver voksen, antager relationen nye former og kan siges at udvikle sig til at blive mere symmetrisk (Erikson, 1959). Relationen mellem forældre og børn udvikler sig imidlertid hele livet, men er mindre belyst, når den nærmer sig sin afslutning; dvs. når barnet er midaldrende voksen og forældrene er blevet gamle.

Den demografiske udvikling mod en befolkningssammensætning med flere og "ældre" ældre mennesker stiller nye forudsætninger for familiestrukturer (Coimbra, Ribeiro, & Fontaine, 2013) og aktualiserer forskning, der belyser kriser i den aldrende familie.

Et aktuelt ph.d.-projekt undersøger, hvordan gamle forældre rammes, når de har brudte relationer til deres børn. Projektet søger svar på, om gamle forældres mentale og sociale trivsel er dårligere, når de har brud til deres børn og hvordan de opfatter og lever med brudene. Denne artikel præsenterer bidder af den hidtil sparsomme forskning i brud mellem gamle forældre og deres børn, og går i dybden med nogle af de spørgsmål, projektet beskæftiger sig med. Der trækkes på projektets hidtidige erfaringer og der peges på forskellige mønstre i og omkring intergenerationelle brud, som viser sig i litteraturen og projektet.

Ensomhed og nære relationer

Det er dybest set projektets intention at genere viden, der kan bidrage til gerontopsykologisk intervention, og som kan være med til afhjælpe konflikt i den aldrende familie, for derigennem at finde nye veje for indsatser mod ældre menneskers ensomhed.

Det er velkendt og velbeskrevet, at mennesker er sociale væsener, som har brug for nære relationer til andre (fx Baumeister & Leary, 1995; Heinrich & Gullone, 2006). Det er gennem nære relationer, at behov for samhørighed, for intimitet og fortrolighed opfyldes. Mangler man nære relationer øges risiko for ensomhed forstået som uoverensstemmelse mellem sociale behov og faktiske relationer (Peplau & Perlman, 1982). Ensomhed blandt ældre mennesker er også velkendt og velbeskrevet (Højlund, 2001; Wahl-Brink, Olesen, & Larsen, 2012; Andersen, 2018). Ældre menneskers ensomhed tilskrives ofte tabet af nære relationer, idet personer, som tidligere har udfyldt rollerne, efterhånden forsvinder. Ægtefællen, de nære venner og søskende dør eller bliver syge og falder fra. For at modarbejde ældre menneskers ensomhed er devisen derfor, at vi bør foranstalte nye fællesskaber for ensomme ældre mennesker. Listen af indsatser med det formål er efterhånden lang, hjulpet godt på vej af senere års offentlige uddelinger fra Sundhedsstyrelsen (Lasgaard & Christiansen, 2017). Der laves fællesaktiviteter for ældre, der arrangeres fællesspisninger, man kan komme til jul hos fremmede gennem initiativet juleven, der findes besøgstjenester osv. Intentionerne er gode og resultaterne ofte ligeså. Man vil forsøge at kompensere for det ældre menneskes tabte sociale relationer og bryde isolationen gennem nye fællesskaber, hvor nye varige og nære relationer kan opstå (fx Nikolajsen & Hedelund, 2016). Det kan lykkes, men det er vanskeligt. Dels fordi relationer sjældent lader sig forcere og dels fordi mange ældre mennesker i højere grad synes at være orienteret mod fortidens end mod fremtidens relationer (Quinodoz, 2010). Ensomheden skyldes så at sige tab af særlige centrale og uerstattelige personer, som øget social aktivitet alene ikke rykker stort ved.

Der findes imidlertid en kategori af nære relationer, som sjældent tages op i diskussionen om ældre menneskers ensomhed; relationen til børn. Netop relationen til børn fylder ofte meget i gamle forældres oplevelse af ensomhed (Munk, 1996). Børn spiller også ofte en stor rolle for gamle forældres sociale liv (Siren & Larsen, 2019). Forholdet til børn er derfor også interessant at studere blandt ældre, som oplever ensomhed. Mens de fleste ensomhedsindsatser bestræber sig på etablering af nye sociale relationer som erstatning for de mistede, er der måske også et potentiale i at bestræbe sig på reparation af brudte "gamle" relationer for de gamle forældre, som har problemer i relationer til deres børn.

Ph.d.-projektet, kort fortalt

Projektet belyser intergenerationelle brud set fra gamle forældres perspektiv. Det er givet, at der altid vil være mindst to sider i sådanne familiekriser, men problemet belyses meget sjældent fra forældres, endog endnu sjældnere gamle forældres, perspektiv. Der vides derfor meget lidt om dette perspektiv og der er derfor stort behov for belysning af netop dette. Som følge af denne observation er projektets målgruppe aldersafgrænset til at inkludere forældre, som er 75+ år.

Meget tyder på, at intergenerationelle brud er forbundet med en forværring af psykologisk og social trivsel (Pillemer, 2020; Agllias, 2017; Blake & Bland, 2015), men der er forsket meget lidt i, hvorvidt det er tilfældet. I en litteratursøgning er ingen kvantitative undersøgelser fundet, som har forsøgt at besvare spørgsmålet. Projektets overordnede spørgsmål er derfor: Hvordan trives gamle forældre, når de har brudte relationer til deres børn?

Projektet anvender mixed methods, en kombination af kvantitativ og kvalitativ dataindsamling og analyse. Den kvantitative del udføres via spørgeskema, hvor det undersøges, hvordan gamle forældre forholder sig til bruddet/bruddene, samt hvordan de har det i forhold til en kontrolgruppe. Der anvendes her fire psykometriske mål for hhv. ensomhed (T-ILS), trivsel (WHO-5), depressive symptomer (CMDQ) og meningsfuldhed (PIL-SF) (Lasgaard, 2007; Hughes, Waite, Hawkley, & Cacioppo 2004; Topp, Østergaard, Søndergaard, & Bech, 2015; Christensen, Fink, Toft, Frostholm, Ørnbøl, & Olesen, 2005; Pacak-Vedel, Christoffersen, & Larsen 2021; Schulenberg, Schnetzer, & Buchanan, 2011). Hypotesen er, at gruppen med brud trives dårligere, viser flere depressive symptomer, scorer højere på ensomhedsmålet og lavere på meningsfuldhedsmålet.

Med afsæt i spørgeskemaets forskellige besvarelsesprofiler fra gamle forældre med brud udføres den kvalitative del via interviews. Her undersøges, hvordan gamle forældre forstår bruddene, og hvilke konsekvenser de oplever, at bruddet har for dem. Interviewene vil undersøge den individuelle relationshistorie, se på hvad der efter de gamle forældres opfattelse er årsager til bruddet, omstændighederne omkring det og hvordan forældrene tænker og taler om bruddet?

Deltagere til undersøgelsen rekrutteres i samarbejde med SUFO (Landsforeningen for Ansatte i SUndhedsfremmende og FOrebyggende Hjemmebesøg) og herigennem

kommunernes forebyggelseskonsulenter. 37 kommuner landet over har indtil videre indvilget i at bidrage til rekrutteringen.

Gamle forældre

Den demografiske udvikling mod et aldrende samfund betyder, at mange flere, ud over at være i live, også er forældre i længere tid end tidligere. Gamle forældre har historisk set ikke fået meget opmærksomhed, men som demografien ændrer sig, vokser behovet i psykologien for at forstå alderdommens særlige udfordringer, herunder hvad det vil sige at være gammel forælder.

Relationen mellem forældre og børn udvikler sig hele livet. I ungdomsårene og den tidlige voksenalder opstår en ny situation, som i nogen grad udfordrer relationen, idet barnets individuation bryder med den samhørighed, som tidligere kendetegnede relationen (Grotevant & Cooper, 1986). Man må blive sin egen, blive en selvstændig voksen. Det unge menneske flytter hjemmefra og påtager sig nu det ansvar for eget liv, som forældrene tidligere løftede. Det betyder, at afhængigheden af forældre aftager og relationen i en vis forstand må defineres og forhandles på ny. Voksenlivets forælder-barn-relation siges således at antage en mere symmetrisk form (Schwarz, 2013).

Alderdommens forældreskab er særegent. I alderdommen opstår igen en ny situation i relationen, som nok i nogen grad kan ligne en ombytning af rollerne fra barndommen, hvor det nu er det voksne barn, som i mange tilfælde indtager en omsorgsrolle over for sine forældre (Coimbra et al., 2013). Den nye situation er dog langt mere kompliceret end som så. Der eksisterer ikke, på samme måde som i barndommen, et kulturelt, emotionelt og socialt afklaret omsorgsforhold. Det skaber, ligesom i ungdomsårene, behovet for en genforhandling af relationen, hvor forventninger må afstemmes, hvilket kan give anledning til spændinger og konflikt (Munk, 1996; Schwarz, 2013). Den asymmetri, som kendetegner relationen i barndommen, synes ikke at vende tilbage. Ganske vist opstår en situation, hvor voksne børn ofte hjælper og støtter deres forældre mere end omvendt, men forældre fortsætter med at være forældre livet ud med de forventninger og kulturelle forestillinger, det medfører. Langt fra alle gamle forældre får, eller ønsker at få hjælp fra deres børn, og de gamle forældre tager det sjældent for givet, at den hjælp, de kan være afhængige af, skal komme fra deres børn. Omvendt er voksne børn ofte i et dilemma i forhold til, hvor meget og hvilken hjælp de kan, ønsker og bør give deres forældre. Den generationelle udvikling, hvor de ældste

familiemedlemmer lever stadig længere, skaber også kulturelt set nye konstellationer, hvor generationen i midten befinder sig i en udspændt situation mellem de gamle og de unge. Børnebørnene skal fx hentes samtidig med, at faren på plejehjemmet trænger til nyt tøj. Generationen i midten betegnes meget passende "sandwich generationen" (Grundy & Henrietta, 2006). De midaldrende børn, som regel kvinder, bliver presset mellem de gamle og de unges behov for hjælp, støtte og omsorg. Også dette kan give anledning til relationelle spændinger.

På samme måde skabes der relationelle spændinger i alderdommens forældreskab, hvis der forekommer store generationelle forskelle på, hvordan forældre og voksne børn opfatter forældreskabet. I løbet af den tid, gamle forældre har levet, er der sket store kulturelle omvæltninger i, hvordan forældreskabet opfattes, og dermed hvilke forventninger, der er til både forældre og børn (Coleman, 2008). Hvor børn tidligere skulle hjælpe til i hjemmet og blev set som en investering i alderdommen, er det at få børn i dag et livsprojekt, som handler om at give og modtage kærlighed og skabe en god barndom for den næste generation. Tidligere fik børn lov at passe sig selv og hinanden. I dag tales der om minimumsnormeringer i daginstitutioner. Opfattelsen af børns sikkerhed har ændret sig. Mange vil kunne erindre, hvordan biler tidligere kun havde sikkerhedsseler på forsæderne. Først i 1993 blev det i USA obligatorisk med sikkerhedsseler på bagsædet i biler. Siden har udvikling af børns sikkerhed i biler taget fart med autosæder, selepuder og ISO-fix. Meget har forandret sig og det forhold de gamle forældre havde til deres egne forældre, vil være et helt andet, end det de kan få i relation til deres egne børn.

Alderdommens forældreskab og dets genforhandling af forælder-barn-relationen spiller en rolle for de gamle forældre i projektet. Hvorvidt bruddene har været udløst af heraf affødte konflikter, vil projektets kvalitative interviews forsøge at belyse. Indtil videre tyder deltagerberetninger på, at parternes uindfrie forventninger til hinanden, og en manglende kommunikation herom, er centrale aspekter.

Hvordan forstås brud?

Relationsbrud er et svært fænomen at afgrænse. I forskningslitteraturen om brudte familierelationer (på engelsk estrangement) er der ikke konsensus om, hvordan brud forstås (Blake, 2017; Conti & Ryan, 2013). Der er enighed om, at brud betyder tab af forbundethed, men her ophører enigheden. Der gives en række forskellige definitioner,

som afgrænser fænomenet på forskellig vis, og som fremhæver bestemte elementer som afgørende. Nogle fremhæver hyppighed af kontakt, som den afgørende dimension (Agllias, 2011). Blandt disse mener nogle, at kontakten skal være totalt ophørt, før man kan tale om brud (Davis, 2003). For andre er det ikke hyppigheden af kontakten, men relationens karakter, som er det afgørende (Campbell, 2005). Her afgøres brud i forhold til, hvorvidt relationen er varm, kærlig og positiv eller ej. Ifølge denne bruddefinition kan familiemedlemmer godt se hinanden fx ved familiehøjtider og fødselsdage, men kontakten præges af undgåelsesadfærd og kulde. Endnu andre understreger intentionalitet som den afgørende faktor (Conti, 2015). Med det forstås, at den ene eller begge parter skal have afbrudt kontakten med vilje og at bruddet fastholdes bevidst. Fælles for dem alle er dog, at brud ses som splittelse forårsaget af konflikt. Brud beskrives ikke udelukkende negativt, men som en af og til nødvendig løsning eller reaktion på relationelle dynamikker, som gør mere skade end gavn for den ene eller begge parter (Scharp & Hall, 2017). Det fremgår således, at brud kan se ud på mange forskellige måder og skal måske derfor forstås som forskellige typer af eller former for brud snarere end en afgrænsning af, hvad der er eller ikke er et brud (Agllias, 2017).

Projektet har operationaliseret en forståelse af brud, hvor det er den gamle forældres oplevelse af en afbrudt kontakt til barnet, som er afgørende. Bruddet kan ifølge denne definition se ud på mange måder, men argumentet for en sådan operationalisering er, at man for at opleve konsekvenser, som kan henføres til bruddet, skal have en erkendelse af, at der er tale om et brud. Projektet er hermed på udkig efter gamle forældres subjektive oplevelse af brud, samt deres subjektive oplevelse af, hvordan de har det. Det følger heraf, at bruddet også skal forstås og være erkendt af deltagerne, for at undersøgelsen giver mening.

Prævalens

Brud mellem nære familiemedlemmer, herunder mellem forældre og børn, antages at være et udbredt fænomen (Pillemer, 2020). I Danmark er der ikke lavet videnskabelige undersøgelser, som giver et svar på, hvor mange, der lever med intergenerationelle brud. Det tætteste vi kommer på et svar i en dansk sammenhæng, finder vi i dagbladene, hvor brudte familierelationer indimellem tages op. Berlingske Tidende bragte fx i 2013 en artikelrække om voksne børn, der slår hånden af deres forældre

(Jacobsen & Gunge, 2013). I den forbindelse gjorde avisen brug af en Gallup undersøgelse, som viste, at mere end hver femte voksne dansker helt eller delvist har vendt deres forældre ryggen eller overvejede at gøre det. Analysens definition af brud, må ses som udtryk for, at andelen af voksne børn, som rent faktisk har vendt deres forældre ryggen, er mindre end en femtedel. Lidt bedre var det, da Jyllandsposten i slutningen af 2019 bragte en artikelserie om brudte familierelationer (fx Zahle & Strange, 2019). De fik lavet en undersøgelse af Norstat som, baseret på 1.204 interviews foretaget i september 2019, viste, at 18 procent har brudt med et nært familiemedlem. Heraf har 32 procent brudt med en forælder og 12 procent med et barn (Zahle & Strange, 2019). Undersøgelserne skildrer, at mange voksne danskere har anstrengte forhold i den nære familie og ofte mellem generationerne. Jyllandspostens artikel henviser desuden til en tilsvarende Norstat-undersøgelse, foretaget 10 år tidligere, som viste, at der dengang var knap 10 procent, som havde brudt med et nært familiemedlem. Således påvises en stigning i antallet af danskere med brud i den nære familie. Tallene siger desværre ikke noget om gamle forældre.

Samme problem findes i forskningslitteraturen. Et prævalensstudie fra 2015 har fx kun inddraget respondenter op til 56 år (Conti, 2015). Studiet konkluderer, ikke langt fra de danske dagbladsanalyser, at 17 procent har brud i den nære familie dvs. til forældre, børn eller søskende. Den største kategori er her brud med fædre, som udgør over halvdelen med 55 procent. Ligesom med dagbladsanalyserne fås ikke helt det relevante svar, når spørgsmålet er forekomsten af brud mellem gamle forældre og deres børn. Vi får imidlertid igen en indikation af, at problemet er udbredt, og at relationer i den nære familie for mange indebærer konflikt og kontaktophør.

Årsager til brud

Hvert brud har sin egen historie, som ofte vil forstås forskelligt af bruddets parter (Agllias, 2017). Alligevel kan det give mening at optegne nogle mønstre i forskellige brudhistorier. I sit omfattende studie af familiebrud, beskriver den amerikanske sociolog Karl Pillemer seks overordnede årsagskategorier (Pillemer, 2020, pp. 31-50). Hans studie indbefatter familiebrud i almindelighed, men understreger det inter-generationelle brud som særligt smerte- og betydningsfuldt. De seks kategorier er som følger:

1. En problematisk relationshistorie. Forhold eller hændelser igennem børnenes opvækst eller tidlige voksenliv kan sætte sig spor resten af livet og give anledning til tilbagevendende konflikter. Det kan være en streng opdragelse, som børnene sidenhen ønsker en konfrontation af og et opgør med. Det kan være fysisk eller psykisk misbrug og omsorgssvigt, som kan fortsætte op i voksenlivet og betyde, at den ene eller begge parter ikke længere ønsker en relation.

2. Skilsmisser konsekvenser. Skilsmisse kan i sig selv forstås som et familiebrud i de situationer, hvor børn er involveret. Bruddet mellem en mor og en far i en familie kan ende i brud mellem den ene forældre og et eller flere fælles børn. Brud som ikke nødvendigvis finder forsoning, efter at konflikterne mellem forældrene har lagt sig. Fænomenet, som på engelsk betegnes parental alienation (Harman, Kruk, & Hines, 2018), opstår, når barnet tager den ene forælders parti i en sådan grad, at relationen til den anden forælder ødelægges. Det kan ske både tidligt i livet, men også sent, hvor forældrene er ældre, når de bliver skilt.

3. Svigerfamiliens aftryk. Introduktionen af nye medlemmer i et sammentømret familiefællesskab kan give anledning til stridigheder. Til familier hører en oplevelse af samhørighed og bestemte måder at gøre tingene på beroende på et bestemt værdigrundlag. Nye medlemmer kan forstyrre samhørigheden ved at trække sønner eller døtre i andre retninger. Det kan lede til opgør, hvor voksne børn må vælge mellem partner og familie.

4. Penge, økonomi og arv. Man kunne måske foranlediges til at tro, at konflikter om penge og arveforhold først opstår efter gamles forældres død og mellem arvingerne. Det behøver imidlertid ikke være tilfældet. Gamle forældre kan føle sig økonomisk udnyttet af deres børn, og børn kan bruge kontakt, besøg og samvær som valuta, som veksles til adgang til forældres økonomiske ressourcer. Får børn ikke, hvad de gør krav på, kan kontakten ophøre. Omvendt, men sjældent, bliver forældre vrede og vender børn ryggen.

5. Skuffelse og umødte forventninger. Forventninger udgør en central del af familiefællesskabet. Det kan være forventninger om, hvordan man bør leve sit liv, at børnene skal have en uddannelse, et godt job, giftes og levere en række børnebørn. Fra voksne børns side er der en række forventninger til den ældre generation. Fx til at passe børnebørn eller på anden vis at hjælpe praktisk eller økonomisk. Selv til meget gamle forældre vil der være forventninger. De skal holde sig i gang. De skal være aktive og opsøge nye hobbyer og nyde deres otium, men ikke så meget, at arven

sættes til osv. Mødes forventninger ikke i kritiske situationer, giver det anledning til følelser af svigt og skuffelse.

6. Forskellige værdier og livsstil. Relationer i den nære familie indebærer en betydelig identifikation. Begynder børn at afvige fra forældres og søskendes forståelse af, hvad det vil sige at være en del af familien, opstår en trussel mod familieidentifikationen. Det kan være i valg af uddannelse, seksuel orientering eller religiøs overbevisning. Er det svært for familier at acceptere intern forskellighed, kan det resultere i forsøg på social kontrol med tilhørende konflikter. Personen som afviger fra fællesskabet, "det sorte får", kan ende med at føle sig udstødt og ikke accepteret.

Når et brud opstår, udløses det ofte af en enkelt konfliktfyldt episode, som resulterer i, at der smækkes med døren. Som årsagskategorierne skildrer, er det imidlertid mere underlæggende og gennemgribende relationsdynamik, som forårsager brud (Scharp, Thomas, & Paxman, 2015). Alle seks kategorier har i en vis udstrækning været repræsenteret blandt de gamle forældre, som indtil videre har delt deres historie i projektet. Flere gamle forældre har en erkendelse af, at forhold i deres børns barndom har været medvirkende til den brudte relation senere i livet (Agllias, 2011). Det gælder fx familiehistorier med højt konfliktniveau mellem forældrene, med misbrug og få sociale ressourcer til at tage vare på børnene i sårbare situationer. I de gamle forældres fortællinger er der refleksioner over nogle af de ting, som er sket. En enkelt problematisk relationshistorie springer i øjnene. En mor beskriver, hvordan børnenes far havde et alkoholmisbrug, som belastede hele familien. Hun fortæller, hvordan hun knoklede for at få hverdagen til at fungere, men til sidst måtte give op. Hun forlod sin mand med det resultat, at hans deroute tog til. Hun oplevede herefter, at børnene tog afstand fra hende og beskyldte hende for faderens senere død. Børnene brød herefter med hende og hun blev afskåret fra sine børnebørn. På tidspunktet forud for samtalen, havde hun netop fundet ud af, at det ældste barnebarn var blevet gift, uden at hun vidste det. Andre forældre fortæller, at de tror, at bruddet skyldes barnets oplevelse af favorisering af søskende, som af forælderen oplevedes som en nødvendig prioritering under børnenes opvækst. Fælles er en sorg over situationen og en oplevelse af, at den egentlige årsag til bruddet er ukendt og skjult for dem.

Det er vigtigt at understrege, at forekomsten af ovenstående årsagskategorier i familier ikke nødvendigvis fører til brud. Det er snarere familiemedlemmers måde at forholde sig til problemerne, og konfliktfuld og destruktiv kommunikation, som er det udslagsgivende. Kernen i problemet er, at uenighederne, som ofte bunder i ovenstående

årsagskategorier, ikke bliver talt igennem og løst (Coleman, 2008). Forhold som giver anledning til brud i én familie, kan således løses og tales igennem i en anden familie. Familiebåndet er som regel meget stærkt. Relationelle problemer, som resulterer i brud med nære venner, børstes ofte af i den nære familie og selv stærkt tabuiserede traumer som seksuelt misbrug i familien udløser ikke nødvendigvis brud.

Børn tager initiativet

De konflikter, som ligger til grund for bruddet, medfører vrede, sorg og følelser af svigt hos de involverede parter. Følelserne påvirker evnen til at se på situationen udefra og modparten beskyldes ofte for at være skyld i bruddet. Undersøgelser og teori peger imidlertid på, at voksne børn oftest tager initiativ til intergenerationelle brud (Blake & Bland, 2015). Tendensen belyses i en engelsk undersøgelse, som stiller deltagere med intergenerationelle brud, både børn og forældre, spørgsmålet om, hvem der tog initiativet (Blake & Bland, 2015). Voksne børn med brud til forældre svarer således i overvejende grad, at de selv tog initiativet til bruddet med forældrene, mens forældre i overvejende grad svarer, at deres børn tog initiativet. Forestillingen om symmetri i voksenlivets intergenerationelle relationer udfordres her, idet forældre til voksne børn findes mindre tilbøjelige til at bryde med børn end omvendt. Forældre til voksne børn er samtidig tilbøjelige til at opfatte relationen mere positivt sammenlignet med voksne børn (Schwarz, 2013). Voksne børn rapporterer højere konfliktfrekvens med deres forældre, end forældre med deres voksne børn, og det vurderes, at forældre er tilbøjelige til at underestimere konflikter (Steinbach, Kopp, & Lazarevic, 2019). Til sammen understøtter undersøgelser af voksenlivets intergenerationelle relationsdynamik, *the intergenerational stake hypothesis* (Giarrusso, Stallings, & Bengtson, 1995), som antager, at forældre generationer har investeret mere i relationen end voksne børn, hvorfor konflikt og brud resulterer i et større tab for forældre. Selvom de fleste voksne børn nok vil mene, at de har et stærkt bånd til deres forældre, peger teorien altså på, at dette bånd ikke svarer til det bånd, forældre har til deres børn. Denne relationelle asymmetri forstærkes muligvis i alderdommen. Den danske gerontopsykolog Karen Munk beskriver i sin ph.d.-afhandling om belastninger i alderdommen fra 1996 (Munk, 1996, pp. 375-384), hvorledes gamle forældre oplever deres børns manglende hjælp og støtte som en forsømmelse. Manglende kontakt til børn fører til skuffelse, vrede og bitterhed. Gamle forældre oplever herved et tab af

omsorgskapital forstået som en relationel opsparing i børnene, som ikke indløses. Ligesom i *the intergenerational stake hypothesis* ses her en forestilling om en relationel asymmetri mellem gamle forældre og voksne børn, som betyder, at brud "koster mest" for forældrene.

Defensiv uvidenhed

Det kan være svært for gamle forældre at forstå, hvad der er sket i relationen, som har forårsaget bruddet (Pillemer, 2020). Mange føler sig vraget eller forladt af deres børn. Beslutningen om, og derfor årsagerne til, bruddet, placeres hos børnene. Forældrene synes i en vis forstand modvillige til at reflektere videre over årsagerne. Måske fordi refleksionerne kan indebære smertefulde indrømmelser, som kan konfrontere egne, ikke-flatterende handlinger og indstillinger. Omvendt er det lettere at se ydre faktorer som årsag til den smerte bruddet medfører. Svigerfamilier eller en individualiseret kultur kan beskyldes for at forårsage bruddet. Forskellige studier konkluderer, at forældre er tilbøjelige til at forklare den manglende kontakt til deres voksne børn med (det mere acceptable) "travlhed" i børnenes liv, fremfor at vedgå sig følelserne af svigt, forladthed og længsel efter kontakt og fremfor at stå ved og erkende familiens sammenbrud (Gabriel & Bowling, 2004; Jerrone, 1994; Peters, Hooker, & Zvonkovic, 2006). Herved beskytter forælderen sig selv mod den yderligere smerte, det vil indebære at erkende egen andel i ulykken (Gilbert, 2019).

Pillemer beskriver det som en defensiv psykologisk strategi, hvor forældre fastholder uvidenhed om, hvorfor bruddet har fundet sted (2020). Han kalder strategien defensiv uvidenhed, og beskriver i et interview, hvorledes "vi, når vi afvises, reagerer ved at forsøge at beskytte vores selvbillede. Den afvisning, som ligger i et brud er så smertefuld og resulterer i så megen vrede og sorg, at personen, som oplever den, bliver uvillig eller ude af stand til at forklare bruddets årsager. Man har ikke en bevidstgjort forståelse af bruddet, og man finder det meget svært at sætte sig i den anden persons sted. Taler man imidlertid med personen om relationen og erindringer om episoder, som er gået forud for bruddet, kan der ofte øjnes en række forhold, som kunne have sat relationen under pres. Der er ingen situationer, hvor evnen til at forstå den anden persons perspektiv er så kritisk, og hvor den samtidig er så kompromitteret (Pillemer, 2019, egen oversættelse).

Defensiv uvidenhed beskytter mod hårde erkendelser, men risikerer også at fastholde bruddet, fordi det indebærer undgåelse af forsøg på at forstå den andens perspektiv. Der er så at sige et mentaliserings-hul netop der, hvor mentaliseringen er allermest nødvendig. Forståelse af den anden parts perspektiv, følelser og bevæggrunde er en forudsætning for, at konstruktiv forsonende kommunikation kan opstå. Den defensive uvidenhed kan delvist forklares ved, at de negative følelser af svigt, vrede og sorg over bruddet dominerer i en grad, som gør det svært at tilsidesætte eget perspektiv. Når kontakt forsøges genetableret, ligger de negative følelser lige under overfladen og bliver derfor kommunikeret som det første. Vreden fylder og i stedet for at sige undskyld, som egentligt var meningen, ender det med at fyge med beskyldninger. Selvom det eneste forældrene ønsker er at formilde relationen ved at tale problemerne igennem, har deres henvendelse den modsatte effekt. Forsøget på forsoning ender med at forværre konflikten.

Tabu og en svær rekruttering

Det er skamfuldt som forælder ikke at have kontakt til sine børn (Coleman, 2008; Pillemer, 2020). Det gælder hele voksenlivet og også sent i livet (Agllias, 2017). Projektet har derfor som hypotese, at bruddet er tabuiseret for de gamle forældre. Det bidrager sjældent til en foretrukken selv fremstilling at fortælle om de problemer, man har i familien, som ovenikøbet har været så alvorlige, at man ikke længere ser hinanden.

En observation som understøtter hypotesen har været, at det er svært at rekruttere deltagere til projektet. Rekrutteringen foregår i samarbejde med kommunernes forebyggelseskonsulenter, som til formålet har en række styrker. For det første kommer de i hjemmene hos alle 75+-årige i kommunerne, som ønsker besøg. De møder derfor mange forskellige mennesker og kontaktfladen med målgruppen er således stor. Dernæst er der stor bredde i de ældre mennesker, som besøges. Forskellige samfundslag, forskellige baggrunde, forskellige aldre og med mange forskellige udfordringer. Det øger sandsynligheden for, at projektets deltagersammensætning afspejler bredden af intergenerationelle brud, snarere end at være udtryk for sociale problemer i en bestemt type ældreliv.

Forebyggelseskonsulenterne er desuden vant til at adressere sorgfulde og skamfulde livstemaer som sygdom og ensomhed. Tilsammen betyder det, at forebyggelses-

konsulenterne bør have gode forudsætninger for at rekruttere målgruppen. Alligevel har rekrutteringen været uventet vanskelig. Men når problemet er udbredt og de professionelle, som står for opgaven, er de rette, hvorfor viser rekrutteringen sig så alligevel vanskelig? Tilbagemeldinger fra forebyggelses-konsulenterne peger på, at de oplever problematiske forhold til børn særligt tabuiseret. Dertil kommer, at det er svært at overbevise de gamle forældre om at deltage, når først bruddet er identificeret, hvilket på sin vis er forståeligt, da deltagelse vil indebære ubehagelig konfrontation med personlige problemer. Det må antages at kunne have konsekvenser for projektets deltagersammensætning, da de forældre som er værst berørt, vil være mindre tilbøjelige til at deltage. Bag projektets resultater ventes der derfor at gemme sig et mørketal, som dækker over en større effekt af brud end den, som kan findes blandt de deltagende gamle forældre.

Vellykket forældreskab som gammel

Tabuiseringen af relationelle problemer til børn vidner om forældreskabets stærke normativitet. Forældreskabet indebærer for mange en identitetsmarkør, som i en vis grad afgør, hvorvidt man er lykkedes og har haft succes med sit livsprojekt. Man ser således forældre (i alle aldre) fortælle med stolthed om deres børns egenskaber, oplevelser og bedrifter. Forældres forhold til deres voksne børn bliver dermed en social målestok. Ser man i alderdommen sine børn og sine børnebørn jævnlige og hører om deres liv, er man lykkedes med forældreskabet. Har man derimod et belastet forhold til sine børn, vil det ud fra den logik afspejle, at man ikke er lykkedes. Et vellykket ældreliv kan i den sammenhæng forstås som et liv, hvor man har god kontakt til sine børn, hvor man tager del i børnebørnenes liv og hvor man har familien samlet omkring sig ved højtider. Et vellykket forældreskab er her en af alderdommens succesmarkører. Det følger heraf, at det som gammel forælder at leve med brud til et eller flere børn i alderdommen, ligesom for forældre i andre aldre ikke er en klub man ønsker at være en del af. Det er en problematik, som man helst holder for sig selv og ikke indvilger andre i.

Litteratur

Agllias, K. (2011). *Every family: intergenerational estrangement between older parents and their adult children*. University of Newcastle, Newcastle Australia.

Agllias, K. (2016). Disconnection and Decision-making: Adult Children Explain Their Reasons for Estranging from Parents, *Australian Social Work*, 69(1), 92-104. DOI: 10.1080/0312407X.2015.1004355

Agllias, K. (2017). *Family estrangement: A matter of perspective*. New York, NY: Routledge.

Albert, I., & Ferring D. (2013). *Intergenerational relations in society and family: European perspectives*. London: Policy Press.

Andersen, N. H. (2018). *Ensomhed blandt ældre. KL analysenotat*. Retrieved on December 9th from: <https://www.kl.dk/media/18602/ensomhed-blandt-aeldre.pdf>

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497–529.

Blake, L., & Bland, B. (2015). *Hidden Voices: Family Estrangement in Adulthood*. London: Stand Alone available at <http://standalone.org.uk/wpcontent/uploads/2015/12/HiddenVoices.FinalReport.pdf>

Blake, L. (2017). Parents and children who are estranged in adulthood: A review and discussion of the literature. *Journal of Family Theory & Review*, 9(4), 521-536. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/jftr.12216>

Campbell, T. W. (2005). Why doesn't parental alienation occur more frequently? The significance of role discrimination. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 365-377. <https://doi.org/10.1080/01926180500274567>

Coleman, J. (2008). *When Parents Hurt – Compassionate Strategies When You and Your Grown Child Don't Get Along*. Collins Living.

Conti, R. P., & Ryan, W. J. (2013). Defining and measuring estrangement. *International Journal of Research in Social Sciences*, 3(4), 57-67. DOI: 10.15640/jpbs.v3n2a4

Conti, R. P. (2015). Family estrangement: establishing a prevalence rate. *Journal of Psychology and Behavioural Science*, 3(2), 28–35. DOI: 10.15640/jpbs.v3n2a4

Christensen, K. S., Fink, P., Toft, T., Frostholt, L., Ørnbøl, E., & Olesen, F. (2005). A brief case-finding questionnaire for common mental disorders: The CMDQ. *Family Practice*, 22(4), 448-457. doi: <http://dx.doi.org/10.1093/fampra/cmi025>

Coimbra, S., Ribeiro, L., & Fontaine, A. M. (2013). Intergenerational solidarity in an ageing society: Sociodemographic determinants of intergenerational support to elderly parents. In Albert I. & Ferring D. (2013). *Intergenerational relations in society and family: European perspectives*. (pp:205-222) London: Policy Press.

Davis, L. (2003). *I thought we'd never speak again: The road from estrangement to reconciliation*. New York, NY: Harpercollins.

Erikson, E.H. (1959). *Identity and the Life Cycle*. International Universities Press, New York.

Gabriel, Z., & Bowling, A. (2004). Quality of life from the perspectives of older people. *Ageing & Society*, 24(5), 675-691.

doi: <http://dx.doi.org/10.1017/S0144686X03001582>

Gilbert, H. (2019). Should love be unconditional? *European Journal of Psychotherapy & Counselling*, 21(3-4), 194-204.

doi: <http://dx.doi.org/10.1080/13642537.2019.1654655>

Giarrusso, R., Stallings, M., & Bengtson, V. L. (1995). "the intergenerational stake hypothesis" revisited: Parent-child differences in perception of relationships 20 years later In V. L. Bengtson, K. W. Schaie, & L. M. Burton (Eds.), *Adult intergenerational relations: Effects of societal change* (pp. 227–263). New York, NY: Springer Publishing Company.

Grotevant, H. D., & Cooper, C. R. (1986). Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in the development of identity and role-taking skill in adolescence. *Human Development*, 29(2), 82-100. doi:

<http://dx.doi.org/10.1159/000273025>

Grundy, E., & Henrietta, J.C. (2006). 'Between elderly parents and adult children: a new look at the intergenerational care provided by the sandwich generation', *Ageing and society*, 26 (5), 707-722. DOI: 10.1017/S0144686X06004934

Harman, J. J., Kruk, E., & Hines, D. A. (2018). Parental alienating behaviors: An unacknowledged form of family violence. *Psychological bulletin*, 144(12), 1275–1299.

<https://doi.org/10.1037/bul0000175>

Heinrich, L. M., & Gullone, E. (2006). The clinical significance of loneliness: A literature review. *Clin Psychol Rev.*, 26, 695–718. doi: 10.1016/j.cpr.2006.04.002

Højlund, H. (2001). *Ældre og ensomhed: En oversigt over teori og forskning*. Gerontologisk Institut.

Hughes, M. E., Waite L. J., Hawkey, L. C., & Cacioppo J. T. (2004). A short scale for measuring loneliness in large surveys: Results from two population-based studies. *Res Aging*;26(6):655-672. doi: 10.1177/0164027504268574

Jacobsen, B. J., & Gunge, U. (2013). Voksne børn slår hånden af forældrene. Retrieved on December 9th from: <https://www.berlingske.dk/samfund/voksne-boern-slaar-haanden-af-foraeldrene-0>

Jerome, D. (1994). Family estrangement: Parents and children who "lose touch.". *Journal of Family Therapy*, 16(3), 241-258.

doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6427.1994.00793.x>

Lasgaard, M. (2007). Reliability and validity of the Danish version of the UCLA Loneliness Scale. *Personality and Individual Differences*, 42(7), 1359-1366.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.10.013>

Lasgaard, M., & Christiansen, J. (2017). *Kortlægning og analyse af danske initiativer til ensomme*. Defactum.

http://www.maryfonden.dk/files/files/Ensomhed_i_DK_2017.pdf

Munk, K. (1996). *Belastninger i alderdommen*. Ph.d.-afhandling (s.383-404). HF-trykkeriet Århus universitet.

Nikolajsen, A., & Hedelund, M. (2016). *Fortæl for Livet – livsvigtige fortællegrupper for ældre*. København: Ensomme Gamles Værn.

Pacak-Vedel, A., Christoffersen, M., & Larsen, L. (2021). The Danish Purpose in Life test-Short Form (PIL-SF): validation and age effects. *Scandinavian Journal of Psychology*, 62(6), 833-838. <https://doi.org/10.1111/sjop.12776>

Peplau, L. A., & Perlman, D. (1982). Perspectives on loneliness. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy* (pp. 1-20). New York: John Wiley & Sons.

Peters, C. L., Hooker, K., & Zvonkovic, A. M. (2006). Older parents' perceptions of ambivalence in relationships with their children. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 55(5), 539-551. doi:

<http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3729.2006.00424.x>

Pillemer, K. A. (2019). *Family Matters: Understanding Estrangement*.

<https://youtu.be/L75oJPFw7cU>

Pillemer, K. A. (2020). *Fault lines: Fractured families and how to mend them*. Penguin Random House.

Scharp, K. M., & Hall E., D. (2017). Family Marginalization, alienation, and estrangement: questioning the nonvoluntary status of family relationships. *Annals of the International Communications Association*, 41(1), 28-45.

DOI: 10.1080/23808985.2017.1285680

Scharp, K. M., Thomas, L. J., & Paxman, C. G. (2015). "It was the straw that broke the camel's back": Exploring the distancing processes communicatively constructed

in parent-child estrangement backstories. *Journal of Family Communication*, 15(4), 330-348. <https://doi.org/10.1080/15267431.2015.1076422>

Schulenberg, S. E., Schnitzer, L. W., & Buchanan, E. M. (2011). The Purpose in Life Test-Short Form: Development and Psychometric Support. *Journal of Happiness Studies*, 12(5), 861-876. <https://doi.org/10.1007/s10902-010-9231-9>

Schwarz, B. (2013). Intergenerational conflict: The case of adult children and their parents. In I. Albert & D. Ferring (Eds.), *Intergenerational relations in society and family: European perspectives* (pp. 131–145). London: Policy Press.

Siren, A., & Larsen, M., R. (2019). Ældres familiære og sociale relationer - Analyser på baggrund af Ældredatabasens 5. bølge. VIVE – Viden til Velfærd. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. <https://www.vive.dk/da/udgivelser/aeldres-familiaere-og-sociale-relationer-12126/>

Steinbach, A., Kopp, J., & Lazarevic, P. (2019). Divergent perceptions of intergenerational relationships: What implications, if any? *Journal of Family Studies*, 25(4), 368-384. <http://dx.doi.org/10.1080/13229400.2016.1269659>

Topp, C.W., Østergaard, S.D., Søndergaard, S., & Bech, P. (2015). The WHO-5 Well-Being Index: A Systematic Review of the Literature. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 84, 167–176. doi: 10.1159/000376585

Quinodoz, D. (2010). *Growing old: A journey of self-discovery*. Routledge/Taylor & Francis Group, New York.

Wahl-Brink, D., Olesen, M.S., & Larsen, M.D. (2012). Ældre og ensomhed – hvem, hvorfor og hvad gør vi? Aarhus: Marselisborg – Center for Udvikling, Kompetence og Viden.

Zahle, M., & Strange, E.B. (2019). Næsten hver femte har brudt en familierelation. Retrieved on December 9th from: <https://jyllandsposten.dk/premium/indblik/Indland/ECE11745527/naesten-hver-femte-har-brudt-en-familierelation-hvis-du-ikke-kan-taenke-laengere-end-til-din-egen-naesetip-skal-du-ikke-kontakte-mig-mere/>

Om forfatteren:

Andreas Nikolajsen er cand.psych. og erhvervs-ph.d.stipendiat ved Fonden Ensomme Gamles Værn (EGV) og Psykologisk Institut ved Aarhus Universitet. Han er tidligere projektleder i EGV, hvor han har udviklet *Fortæl for Livet*, som er en social indsats, der har til formål at samle små grupper af gamle mennesker, som, guidet af en gruppeleder, fortæller og lytter til betydningsfulde livshistorier. *Fortæl for Livet* har siden begyndelsen bredt sig til 20 af landets kommuner samt Færøerne og Grønland.